

Nr 16/1995

Samhällssynen i skolböckerna

Anna Johansson

Förord

På senare år har välfärdens villkor blivit alltmer omdiskuterade då omvärlden inte längre gestaltar sig på samma sätt som förr. Mot den bakgrunden är det intressant att studera vilken verklighetsbild de svenska skolböckerna ger dagens ungdomar.

I denna rapport analyserar Anna Johansson, som studerar statskunskap, ekonomi och filosofi i Uppsala, vilka resonemang som framförs kring ekonomi och välfärdspolitik i några av de mest centrala läromedlen i samhällskunskap för gymnasieskolan.

Hur förklaras sambandet mellan välstånd och ekonomisk politik? Hur definieras stat, civilt samhälle och marknad? Hur skildras Sverige i jämförelse med andra länder?

Analysen visar att den samhällsbild läroböckerna ger haltar. Goda levnadsförhållanden likställs med en välfärdspolitik administrerad av en omfattande offentlig sektor. Några ekonomiska resonemang om förutsättningarna för välfärdspolitiken förekommer inte. Fram växer också en nationellt förskönande bild av Sverige och det svenska.

Stockholm i november 1995

Dick Erixon
Projektledare

Innehåll

Inledning.....	3
Generella välfärdspolitiken	4
”Staten” och ”samhället”	5
Fördelningspolitik.....	7
Offentlig sjukvård	7
Familjepolitiken	8
Skolpolitiken.....	9
Bostadspolitiken.....	10
Arbetsmarknadspolitiken	11
Marknadsekonomi.....	12
Konjunkturpolitiken	13
Summering	13
Käll- och litteraturförteckning	16

Inledning

På senare år har diskussionen om välfärdens villkor blivit alltmer uppmärksammas. Det har bland annat handlat om vilka institutioner som egentligen skapar välfärd. Begrepp som marknad och civilt samhälle har blivit allt mer centrala för att förstå samhällsdebatten.

Den första bild som barn och ungdomar får av det svenska samhället och dess beståndsdelar kommer i stor utsträckning att prägla deras fortsatta inställning till desamma. Därför är det angeläget att undersöka vilken bild av samhället som förmedlas i skolans läroböckerna. Givetvis innebär bland annat läroplaner att den kunskap och information som förmedlas i viss mån är avgränsad och preciserad, men det finns ändå ett mycket stort utrymme för variationer och prioriteringar. Ger de bilder som förmedlas i läroböckerna uttryck för vissa politiska värderingar? Värt att notera är att även om texterna är formellt korrekta när det gäller faktauppgifter kan de rymma ett vinklat underliggande budskap.

Syftet med denna rapport är att undersöka vilken syn på samhället som förmedlas i de svenska samhällskunskapsböckerna. Målet har inte varit att söka efter faktafel, utan att diskutera huruvida de resonemang som förs i de studerade läroböckerna genomsyras av uttalade och/eller outtalade värderingar. Detta genom att bland annat studera huruvida det ges utrymme för olika tolkningar och om det i böckerna förs resonemang om hur olika företeelser hänger samman med varandra. Hur förklaras till exempel sambandet mellan vårt välstånd och det ekonomiska systemets utformning? Vilka jämförelser görs med andra länder?

De böcker som studerats är sådana som kan betraktas som huvudböcker (till skillnad från mer specialinriktade och "smala" böcker). Anledningen till att just dessa böcker valts är att flest elever kommer i kontakt med dem. De böcker som undersöks är utgivna på förlag som ingår i Föreningen Svenska Läromedelsproducenter, som enligt egen uppgift svarar för 95% av de läromedel som finns att tillgå i svenska skolor.

Undersökningen sker genom att representativa citat ur de valda läroböckerna analyseras och jämförs.

För att avgränsa arbetet har endast böcker för gymnasiet använts och dessutom har bara vissa ämnesområden undersökts. Dessa är främst välfärdspolitik och ekonomisk politik. Detta eftersom det är två centrala delar av svenskt samhällsliv och dessutom politiskt laddade diskussionsämnen. Demokrati är ett ämnesområde som berörs mer översiktligt.

Utrymmet möjliggör endast enstaka exempel. Meningen är ej att granska enskilda verk, utan att ge en bild av tendenser i det samlade materialet.

Generella välfärdspolitiken

"Socialdemokratin innehade den politiska makten och kunde genom den bygga *välfärdssamhället* (skola, sjukvård, pensioner, sjukförsäkringar, arbetslöshetsunderstöd, åldringsvård osv). En konsekvens av detta blev att den *offentliga* sektorn växte sig stor, eftersom det behövdes många anställda för att ge all denna service." ¹

Så ser en typisk förklaring av uppkomsten till det svenska välfärdssystemet ut. Beskrivningen är visserligen en skildring av ett historiskt förlopp, men den ger samtidigt intryck av att det inte skulle finnas några skolor, sjukhus och pensioner om den offentliga sektorn inte fanns. I en av böckerna inleds ett kapitel om socialpolitik med två målände beskrivningar av hur fattiga människor i början av 1900-talet behandlades i Sverige:

"...hjälplösa människor säljs på offentlig auktion – till den som åtar sig att för den minsta kostnaden försörja, underhålla och, som det kallas, 'värda den fattige'... De fattiga voro själva närvarande, och hjärtslitande scener utspelades, då de hamnade hos personer, för vilka de av en eller annan orsak hyste fruktan. Föräldrar kunde på detta sätt slitas från barn, make från maka osv Det fanns fattiga som sålunda blivit auktionerade en 20 à 30 gånger." ²

"...att man på sina håll hade auktioner på oförsörjda barn i samband med årsexamen i folkskolan, vilket var bekvämast för sockenpampar och spekulanter på billig barnarbetskraft. Fattigbarnen brukade då sitta längst ner i skolsalen på bänkar utan ryggstöd. Under tiden de satt där, kom bönderna och kände på barnens hals och armar, först

---

¹ Bengtsson mfl. 1992:163. Jmf Kage Carlson och Eriksson 1993:311

² von Koch i Bjessmo och Johansson 1995:116

långt senare begrep de att bönderna förberedde sig för sina bud, ungefär som om det gällde att köpa häst eller ox. Ju äldre och starkare barnen blev, desto lägre blev buden.”³

Efter dessa beskrivningar konstaterar författarna att

”dessa beskrivningar är hämtade från Sverige vid sekelskiftet. Idag är bilden annorlunda. Det gamla fattigsverige har blivit en modern välfärdsstat med ekonomisk och social trygghet för medborgarna. Det här kapitlet ska handla om hur vi i Sverige försöker skapa goda levnadsförhållande för medborgarna, dvs om välfärd och socialpolitik.”⁴

Knappast någon lär invända mot att de fattiga hade det oerhört svårt i sekelskiftets Sverige. Det underliggande budskap som dessa jämförelser förmedlar kan lätt tolkas som att den mycket gynnsamma utvecklingen under 1900-talet beror på att Sverige sedan 1960-talet har utvecklat en unikt omfattande offentlig sektor. Och därmed att Sverige utan den kunnat vara en fattig nation. Det specifikt svenska systemet framstår också, så som det presenteras, åter som bättre och godare än andra länders lösningar.

Vidare hävdas att tiden före industrialiseringen präglades av en auktoritär samhälls- och människosyn. Samhället skulle inte ingripa för mycket i människors liv och det föll främst på de anhöriga att ta ansvar för de fattiga.⁵ Den bild som förmedlas är att ett samhälle med få statliga ingripanden och stort enskilt ansvarstagande för familj och nära anhöriga är auktoritärt. Indirekt är detta ett ställningstagande mot och en kritik av borgerliga politiska partiers målsättningar.

”Staten” och ”samhället”

Välfärdsstaten och dess socialpolitik framställs ofta i mycket positiva dager.

”Samhället, dvs staten och kommunerna, kan göra en mängd insatser för att skapa goda ekonomiska och sociala

---

³ Elmér i Bjessmo och Johansson 1995:116-117

⁴ Bjessmo och Johansson 1995:117

⁵ Ibid, 122

levnadsförhållanden för samhällsmedlemmarna. Dessa insatser kallas för socialpolitik eller välfärdspolitik ...”⁶

”Ett viktigt socialpolitiskt mål är att få en utjämning mellan olika grupper i fråga om levnadsstandard. Transfereringarna, inkomstöverföringarna, avser att via staten åstadkomma en sådan omfördelning av medborgarnas inkomster.”⁷

Här kan flera intressanta iakttagelser göras. För det första ges bilden av att det inte finns något samhälle utanför staten och kommunerna. För det andra förekommer ingen grundläggande diskussion om principerna för välfärds- och socialpolitikens utformande. Bland annat utelämnas relationerna mellan det enskilda och det offentliga ansvarstagandets omfattning. Den omfördelning och utjämnande delen av välfärdspolitiken framhävs också vid flera tillfällen.

”Men vid sidan om de siffror som försörjningsbalansen redovisar bedriver den offentliga sektorn dessutom en mycket omfattande ”Robin Hood-verksamhet”. Själva grundtanken är (eller var åtminstone från början) att ta från de rika och ge till de fattiga, dvs att jämna ut inkomstskillnader.”⁸

”Välfärdssystemet ... ska ge stöd till människor som av en eller annan anledning har svårt att försörja sig själva ... De som är friska och i arbetsför ålder betalar för välfärdssystemet med skatter.”⁹

Genomgående i diskussionerna om välfärdspolitiken är att det ges en bild av att alla som är i behov av hjälp får densamma av det offentliga och att konsekvensen i form av ett allt högre skattetryck inte är något problem. I ett fåtal fall¹⁰ diskuteras problemet med att vissa medborgare betalar så mycket i skatt att de sedan tvingas söka bidrag för att klara sig. Det förekommer ingen diskussion om och när det är rätt att beskatta vissa individer för att gynna andra. Det enda kriterium som sätts upp är att somliga har mer pengar än

---

⁶ Ibid, 119. Jmfr. Isaksson och Östlund 1991:216 och Kage Carlsson och Eriksson 1993:308ff.

⁷ Isaksson och Östlund 1991:216. Jmfr. Bjessmo och Johansson 1995:127ff, Isaksson och Östlund 1991:203f och Kage Carlsson och Eriksson 1993:314f.

⁸ Bengtsson mfl. 1992:181

⁹ Kieser och Rydén 1994a:88

¹⁰ Kage Carlson och Eriksson 1993:316.

andra och därför ska tvingas dela med sig. Hur inkomstskillnaderna uppkommit tycks i de flesta fall vara ointressant.

Fördelningspolitik

Ett genomgående fenomen är att fördelningspolitiken framställs som god i sig.

”Fördelningspolitik omfattar allt som ett lands politiker gör för att åstadkomma en rimligare och mera rättvis fördelning av resurserna bland befolkningen. Andra begrepp som ofta används och som har delvis samma innebörd är social- eller välfärdspolitik.”¹¹

Här är det allt eller inget som gäller. Omfördelning i större eller mindre skala diskuteras inte och det är förmodligen utjämning av dagens svenska omfattning som avses. Sveriges välfärdspolitik beskrivs som rimlig och rättvis och vem kan vara mot eller kritisera något som är rimligt och rättvist? Någon diskussion om rättvisebegreppet eller någon definition av "rimlig" förekommer ej.

Transfereringssystemet i Sverige är idag så utbyggt att eget arbete endast svarar för 2/3 av genomsnittssvenskens inkomster. Resten är transfereringar.¹² Mot bakgrund av detta är det konstigt att det i så stor omfattning framställs som oproblemiskt och självklart med omfördelning av detta slag. Någon diskussion om äganderätt och dess konsekvenser för fördelningspolitiken förs över huvud taget inte.

Trots att flera av författarna konstaterar att den offentliga sektorn har blivit allt större och idag utgör ca 70% av BNP, förs ingen utförlig diskussion om vilka problem detta för med sig.¹³

Offentlig sjukvård

Även när det gäller exemplet vård är budskapet detsamma, den offentliga verksamheten är både nödvändig och bäst.

---

¹¹ Kage Carlson och Eriksson 1993:172. Jmfr. Bjessmo och Johansson 1995:124

¹² Bengtsson mfl. 1992:181

¹³ Ibid,183. Jmfr. Almgren mfl. 1991:148ff, Bjessmo och Johansson 1995:231ff., Jmfr. Isaksson och Östlund 1991:208f och Kage Carlson och Eriksson 1993:178ff.

"Vården ...är dyr, men medborgarna i Sverige är överens om att gemensamt göra allt för att ge de nyfödda den bästa möjliga vård, oberoende av kostnad. Så viktigt är människovärdet! Det svenska samhället erbjuder de nyfödda stor trygghet och god omvårdnad. Under de första åren står barnen under ständig kontroll av barnläkare som följer utvecklingen hos barnen och ser till att de får rätt medicinsk vård när det behövs. Allt detta är helt gratis. Eller rättare sagt: Skattebetalarna står för kostnaderna. Det är svårt att tänka sig en tryggare start i livet än den vi får i dagens Sverige." ¹⁴

Här framställs det faktum att vården finansieras offentligt som oomtvistat, vilket givetvis inte är fallet. Dessutom är budskapet i citatet ovan att nyfödda barn inte är trygga utan offentligt finansierad vård. Återigen används begrepp som är positivt värdeladdade för att beskriva den offentliga sektorn. Vem vill inte att nyfödda barn ska vara trygga?

Familjepolitiken

Den offentliga sektorns ansvar för barnens uppväxt och fostran framstår som självklar. Den som motsätter sig statlig och kommunal familjepolitik likställs indirekt med någon som inte vill stödja barns utveckling.

"De flesta småbarnsföräldrar yrkesarbetar utanför hemmet. Det innebär att de måste få hjälp med barntillsyn när föräldraförsäkringen upphör." ¹⁵

"Kvinnor arbetar mer än någonsin tidigare. Den totala arbetstiden ökar, om man räknar in hemarbetet ...Därför blir *familjepolitik* mycket viktigt. När det gäller *barnomsorg* kan man underlätta bördan på flera sätt. Man kan bygga ut daghem och fritidshem och göra tillsynen billig." ¹⁶

Här framgår vem som anses ha ansvaret för barnen. Det är inte föräldrarna som har ansvar för att ordna tillsyn åt sina barn utan de måste "få hjälp med" att ordna barnomsorg av den offentliga

---

¹⁴ Nilsson mfl. 1994:9. Jmfr. Kage Carlson och Eriksson 1993:318f.

¹⁵ Nilsson mfl. 1994:16

¹⁶ Kieser och Rydén 1994a:49-50. Jmfr. Almgren mfl. 1991:176

sektorn. "Man" kan underlätta bördor, bygga ut barnomsorg och "göra" den billigare. Med "man" avses givetvis det offentliga. Det är säkert inte heller någon som opponerar sig mot att få en förmån, i det här fallet barntillsyn, billigt. Här avses förmodligen inte effektiviseringar eller annat som skulle göra verksamheten mindre dyr. I stället handlar det om att verksamheten subventioneras för konsumenterna, medan kostnaderna betalas av andra än de som utnyttjar tjänsterna.

När det gäller alternativa former av barnomsorg får detta mycket lite utrymme i texterna. När så sker framställs alternativen ofta negativt, som i följande exempel:

"När den kommunala dagbarnvården inte räcker till lämnar många föräldrar sina barn till *privata dagmammor*. Denna verksamhet står helt utanför samhällets kontroll och det vanliga är att en privat dagmamma arbetar "svart", dvs hon redovisar inte sin inkomst och betalar ingen skatt." ¹⁷

Privata dagmammor presenteras som en nödlösning och som skattefuskare. Dessutom begär de synden att inte helt och fullt kunna kontrolleras av det offentliga och det är, som alla uppmärksamma läsare vid det här laget lärt sig, dåligt. Dessutom görs här, liksom i de flesta andra böcker ingen åtskillnad på stat och samhälle.¹⁸

Skolpolitiken

"Huvudidén bakom den svenska skolan är ... att man måste ha en rejäl *bredd* för att få fram en *elit* ... Få länder satsar så mycket skattepengar på *grundutbildning* men det ger oss alltså den nödvändiga bredden. Det är helt enkelt en förutsättning för vår höga levnadsstandard." ¹⁹

Att allmän skolplikt är en garanti för en god start i livet finns det inte så mycket att invända emot. Det kan dock noteras att Sverige framhävs som något av ett föredöme när det gäller resurser, emedan

---

¹⁷ Nilsson mfl. 1994:18

¹⁸ Ibid. Jmfr. Bjessmo och Johansson 1995:122

¹⁹ Bengtsson mfl. 1992:191

det sägs mycket lite om hur svenska elever står sig i inhämtad kunskap i jämförelse med elever i andra länder.

De jämförelser som förekommer är avskräckande exempel på skolor i andra länder.²⁰ Detta förstärker intrycket av att de svenska lösningarna är av en annan och högre klass än lösningar utomlands.

”Att de amerikanska skolorna har problem är ingen nyhet. Under många år har det skrivits krisrapporter om disciplinsvårigheter, drogmissbruk och en stigande s k 'drop-out-rate'. Det senaste larmet gäller det ökande våldet: Flera storstadsskolor har installerat metalldetektorer för att eleverna inte ska kunna smuggla med sig skjutvapen in i klassrummen ...”²¹

Bostadspolitiken

Även när det gäller människors boende och den bostadspolitik som förs, finns åtskilliga exempel på att författarna tycks anse att den till största delen är positiv.

”Bostadspolitiken är en viktig del av samhällsplaneringen. Den leds av den statliga myndigheten *Boverket*. Andra uppgifter sköts av *kommunerna*. De ska se till att det finns planerade markområden för bostadsbyggande och de ska sörja för exempelvis gator, vatten och avlopp.”²²

Än en gång ges bilden av att det som är viktigt för samhället måste skötas av staten eller kommunerna. Inga alternativa sätt att hantera dessa uppgifter på presenteras. Att dessa uppgifter skulle kunna lösas effektivt och på frivillig basis på en marknad diskuteras över huvud taget inte.

”Den verkliga kostnaden för en nybyggd fyrrummare skulle i dag motsvara en hyra på 12 000 kr per månad. Ytterst få svenskar skulle ha råd att betala så mycket. Det är förklaringen till att staten genom subventioner till fastighetsägarna står för uppemot hälften av boendekostnaderna i en sådan lägenhet.”²³

---

²⁰ Ericson i Bengtsson mfl. 1992:191. Jmfr. Nilsson mfl. 1994:70ff och Kieser och Rydén 1994b:73ff.

²¹ Ericson i Bengtsson mfl. 1992:191

²² Kieser och Rydén 1994b:422. Jmfr. Isaksson och Östlund 1991:217

²³ Bengtsson mfl. 1992:276

Detta är ytterligare ett exempel på att det offentliga framställs som räddaren i nöden. När människor inte har råd att bo i nybyggda lägenheter hjälper staten till. Däremot sägs mycket lite om vad som orsakar de höga kostnaderna, t ex att de olika ingreppen i bostadsmarknaden driver upp priserna, samt vem som får betala subventionerna.

Arbetsmarknadspolitiken

Detta är ett ämne som i de flesta böcker upptar förhållandevis mycket utrymme.

”I Sverige har regering och riksdag traditionellt haft som ett viktigt mål att ha en så låg arbetslöshet som möjligt. Därför har man satsat stora resurser på s k *arbetsmarknadspolitiska åtgärder*... Arbetsförmedlingen ska bli så effektiv som möjligt.”²⁴

”Arbetsmarknadspolitiken går ut på att underlätta för företagen att få tag på arbetskraft och för enskilda människor att skaffa eller byta jobb. Allt i syfte att hålla arbetslösheten nere.”²⁵

”Arbetsmarknadspolitiken syftar till att på effektivast tänkbara sätt skapa kontakt mellan dem som vill ha arbete och dem som söker arbetskraft (arbetsförmedlingarna).”²⁶

Det framgår klart att författarnas åsikt är att arbetsförmedling i offentlig regi är effektivare än förmedling i privat regi. Några argument eller belägg för detta redovisas dock ej. Även arbetsmarknadspolitiken framställs som självklar och dess vara eller inte vara diskuteras inte.

”När vi ser på orsakerna till att den öppna arbetslösheten har varit så mycket lägre i Sverige än i andra västeuropeiska länder går det inte att bortse från den mycket speciella svenska *arbetsmarknadspolitiken* ...”²⁷

---

²⁴ Nilsson mfl. 1994:266. Jmfr. Almgren mfl. 1991:180f, Kage Carlson och Eriksson 1993:97ff, och Kieser och Rydén 1994b:82ff.

²⁵ Bengtsson mfl. 1992:329. Jmfr. Bjessmo och Johansson 1995:205 f, och Isaksson och Östlund 1991:209 ff.

²⁶ Almgren mfl. 1991:180

²⁷ Nilsson mfl. 1994:441 Jmfr. Almgren mfl. 1991:177f.

Alternativa sätt att åtgärda arbetslöshet presenteras nästan aldrig och enigheten i de studerade läromedlen är stor om att arbetsmarknadspolitiska åtgärder, av det slag som finns i just vårt land, är positiva och leder till lägre reell arbetslöshet. Vilka effekter arbetsmarknadspolitikens regleringar har på exempelvis tillväxten diskuteras ej.

Marknadsekonomin

När det gäller att beskriva vad en marknad är ges i de flesta böcker en bra och saklig bild av fenomenet.

”Vi använder i dagligt tal ordet marknad för den plats där säljare och köpare träffas för att göra affärer – till priser som båda parter kan acceptera. Men facktermen marknad kan också syfta på helt osynliga möten och definieras som 'alla tillfällen då säljare och köpare når varandra'.”²⁸

”Marknaden är alla tillfällen där köpare och säljare kommer i kontakt med varandra.”²⁹

Även marknadens sätt att fungera beskrivs sakligt och konsekvent liksom marknadens förmåga att producera efterfrågade varor och tjänster samt nackdelarna och följderna av marknadsregleringar. Däremot verkar dessa processer vara helt bortglömda så snart den verksamhet som den offentliga sektorn bedriver diskuteras.

Om det svenska ekonomiska systemet sägs nästan genomgående att det är en blandekonomi men med störst inslag av marknadsekonomi.

”De nordiska länderna är blandekonomier. Sverige är i huvudsak en kapitalistisk marknadsekonomi men staten och kommunerna har stor betydelse och den offentliga sektorn utgör ... en viktig del av ekonomin.”³⁰

---

²⁸ Bengtsson mfl. 1992:253

²⁹ Almgren mfl. 1991:115. Jmfr. Kage Carlsson och Eriksson 1993:157 f och Nilsson mfl. 1994:367 f.

³⁰ Bengtsson mfl. 1992:260. Jmfr. Almgren mfl. 1991:117, Isaksson och Östlund 1991:186, Kage Carlsson och Eriksson 1993:160, Nilsson mfl. 1994:371

Det är anmärkningsvärt hur ett land vars BNP till 70% utgörs av den offentliga sektorn kan betecknas som främst kapitalistiskt. Det går rimligen inte att hävda att den offentliga sektorn har uppstått på en marknad med fri konkurrens.

Konjunkturpolitiken

Genomgående beskrivs keynesianistisk konjunkturpolitik som en lyckosam modell för att åstadkomma stabil ekonomisk utveckling utan konjunktursvängningar. Mycket sällan presenteras några alternativa lösningar.³¹ Detta kan till exempel se ut på följande sätt:

”Konjunktursvängningar sprids mellan olika länder genom den internationella handeln. Därför är det viktigt att vi för en aktiv stabiliseringspolitik i Sverige liksom i alla andra industriländer. Detta är särskilt viktigt i de små industriländerna med stort utlandsberoende - typ Sverige.”³²

”För att påverka balansen mellan högkonjunktur och lågkonjunktur har *staten* flera möjligheter att ingripa ... Statsbudgetens inkomster och utgifter behöver inte vara lika stora. Vill man dämpa en högkonjunktur kan man ta in mer skatter än man behöver för att täcka utgifterna. Budgeten är då *överbalanserad* och folk får mindre pengar till konsumtion. Det bromsar konjunkturen. Under en lågkonjunktur kan man *underbalansera* budgeten, dvs låta utgifterna vara större än inkomsterna. Då stimuleras konsumtionen.”³³

Den keynesianistiska konjunkturpolitiken framställs här som en objektiv sanning och något som alla är överens om. Detta trots att flera av de borgerliga partierna, särskilt på senare år, varit kritiska mot denna ekonomiska politik.

Summering

De resonemang som förs i läroböckerna har analyserats i syfte att undersöka huruvida de genomsyras av uttalade eller outtalade värderingar. I analysen har det som utelämnats varit av lika stort

---

³¹ Almgren mfl. 1995:270f. Jmfr Bengtsson mfl. 1992:289f, Isaksson och Östlund 1991:197f., 214, Kage Carlsson och Eriksson 1993:163f, Kieser och Rydén 1994a: 220 och Kieser och Rydén 1994b: 264f.

³² Isaksson och Östlund 1991:214

³³ Kieser och Rydén 1994a:220

intresse som de resonemang som förmedlas. Likaså har studerats i vilken utsträckning böckerna diskuterat orsakssamband.

Genomgående för de ämnesområden som undersökts i denna rapport är att framställningen i de olika böckerna är mycket likartad. I många fall saknas definitioner. Motiv och orsakssamband förklaras inte alla gånger. Alternativa politiska åskådningar presenteras inte.

Dessutom framställs det svenska systemet som det bästa och mest rättvisa. En bild av en slags nationell självgodhet framträder, som ger sken av att just svenska system och svenska politiker är bättre på att finna lösningar på samhällsproblemen och sörja för sina medborgares välfärd än vad som är fallet i andra länder.

I diskussionen om välfärdspolitik framställs den offentliga sektorn som den enda garanten för sjukvård, utbildning, barnomsorg och pensioner. En åsikt om vad som är gott, sant och rätt genomsyrar framställningarna. Några alternativ diskuteras sällan och när så sker mycket kortfattat. Goda levnadsförhållanden likställs med en välfärds- och socialpolitik administrerad av en omfattande offentlig sektor.

Den svenska välfärdspolitiken beskrivs som rimlig och rättvis och vem kan vara mot eller kritisera något som är rimligt och rättvist? Någon diskussion om rättvisebegreppet eller någon definition av vad som är rimligt förekommer ej. Dessutom beskrivs politik som ett användbart korrigeringsinstrument utan att de problem som uppstår vid ingreppen diskuteras i någon större utsträckning.

Trots att flera av författarna konstaterar att den offentliga sektorn blivit allt större förs ingen utförlig diskussion om vilka problem detta för med sig. Inte heller förekommer, uppseendeväckande nog, några resonemang om välfärdens grund och förutsättningarna för dess fortsatta existens. Exempelvis sägs inget om att det svenska välståndet i huvudsak skapades under en tidsepok då skatterna låg på en nivå som var jämförbar med övriga Europa (fram till 1960-talet).

Arbetsmarknadspolitiska åtgärder framställs som självklara och deras vara eller icke vara diskuteras inte. Alternativa sätt att åtgärda arbetslöshet presenteras nästan aldrig och enigheten om att arbetsmarknadspolitiska åtgärder är positiva och leder till lägre reell arbetslöshet är stor.

Genomgående beskrivs keynesianistisk konjunkturpolitik som en bra modell för att åstadkomma en stabil ekonomisk utveckling utan konjunktursvängningar.

Det starka stöd för den offentliga sektorn och välfärdspolitiken, men även för den ekonomiska konjunkturpolitiken, som förmedlas i texterna kan sägas vara mycket likartat det som vänsterflygeln inom svensk politik argumenterar för. Påståenden om det svenska systemets förträfflighet framför andra gör att isolationistiska politiska idéer framstår som mer trovärdiga och riktiga än andra.

I vissa sammanhang kan en viss problemformulering framställas som objektiv sann. Det kan utläsas främst i avsnittet om välfärdspolitiken. Om det faktiskt är så att den beskrivna problemformuleringen sammanfaller med vissa politiska värderingar är detta mycket olyckligt. Det skulle innebära att elever i de svenska skolorna riskerar att omedvetet lära sig politiska värderingar som värnar en viss bestämd välfärdspolitik; den som ur internationellt perspektiv bygger på mycket höga offentliga utgifter.

Läromedlen i skolorna bör inte på detta sätt ta ställning och upphöja vissa politiska värderingar till en allmän sanning.

***

Käll- och litteraturförteckning

- Almgren, Hans. Hellzén, Nils. Mårtensson, Solveig. Svensson, Lars. 1991. *Vi och vår värld*. Malmö: Gleerups Förlag.
- Almgren, Hans. Höjelid, Stefan. Nilsson, Erik. 1995. *Reflex*. Malmö: Gleerups Förlag.
- Bengtsson, Bengt-Arne. Lundqvist, Olof. 1992. *Zenit samhällskunskap*. Andra upplagan. Stockholm: Almqvist och Wiksell Förlag.
- Bjessmo, Lars-Erik. Johansson, Lars. 1995. *Replik*. Stockholm: Bonnier Utbildning.
- Isaksson, Lennart. Östlund, Rune. 1991. *Samhällskunskap*. *Gymnasieskolans kurs*. Fjärde upplagan. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Kage Carlson, Bo. Eriksson, Lars. 1993. *Vår tid. Plusboken*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Kieser, Jan. Rydén, Kjell. 1994a. *Jobb, pengar och politik*. Stockholm: Almqvist och Wiksell Förlag AB.
- Kieser, Jan. Rydén, Kjell. 1994b. *Samhällsboken*. Stockholm: Almqvist och Wiksell Förlag AB.
- Nilsson, Hans. Nilsson, Torbjörn. Berg, Elisabeth. Berg, Leif. Lindh, Yngve. Dahlkvist, Matts. 1994. *Leva i samhället*. Uppsala: Aros Läromedel AB.